

LEVEND LEREN

Dit artikel is een bewerking van een lezing die Kees Both in mei 2007 aan het begin van een studiedag over Natuureducatie in Beckum hield.

Het gaat over 'levend leren': leren over de echte wereld, voor de echte wereld en daarom ook in de echte wereld, buiten de schoolmuren. Ik ontken daarbij niet dat ook de school een stuk van de wereld is en dat bijvoorbeeld de manier waarop in de school met elkaar en met de dingen wordt omgegaan ook vormend is voor kinderen. Maar de nadruk ligt hier op de wereld 'daarbuiten'.

Het onderscheid tussen informeel en formeel leren is belangrijk in dit artikel. De nadruk ligt op het informele leren en de kracht ervan, ook als bron voor het gerichte, geleide, formele leren.

Natuur buiten daagt uit tot bewegen: in bomen klimmen, graven, bouwen. Natuur biedt onverwachte en onbedachte variaties, waardoor je goed moet opletten en je snel op variaties en veranderingen leert reageren. Zoals op een trap van boomtakken, die qua afstanden zeer onregelmatig is. Het stimuleren van het bewegen van kinderen (teggengaan van bewegingsarmoede) wordt meestal in de georganiseerde sport gezocht, maar kan ook via het spontane, informele leren in een natuurrijke setting

Informeel leren met bomen

Bij kinderen zeer populair is een klimboom, die tegen een stootje kan. De kinderen spelen allerlei verhalen rond zo'n boom. Ze zijn daarbij aan het leren, maar dan op een niet-schoolse, informele manier. Voor schooltijd, bij buitenspel onder schooltijd en tussen de middag. De boom verandert in de loop van het jaar.

Die veranderingen zijn ook onderdeel van het formele leerplan – ze worden nauwkeurig gevolgd en op verschillende manieren vastgelegd. Zo'n bladverliezende loofboom representeert zo de seizoenen, die heel bewust beleefd worden; in het vrije spel (informeel leren) en binnen gerichte onderwijsactiviteiten. Een goede buitenruimte van een school daagt ook uit tot veelzijdig bewegen.

Bloemen

Weer een informele leersituatie: een kind dat bloemen plukt. Natuur is voor kinderen niet in de eerste plaats iets

om naar te kijken, maar om iets mee te doen. De eerder genoemde boom vroeg erom om in geklommen te worden. Bloemen om geplukt te worden. De kleuren en vormen ervan nodigen daartoe uit. Bloemen houden van kinderen en omgekeerd. Vooral de schoonheid ervan nodigt uit. Kinderen moeten ook leren dat je niet overal alles zomaar kan plukken. Maar teveel beperkingen daarin zijn contraproductief voor het ontstaan van bindingen met de natuur. Ook de buitenruimte van een school kan rijk zijn aan bloemen. Kinderen ervaren dat als feestelijk en kindvriendelijk. En het is een rijke bron voor verschillende activiteiten.

De wereld van een kind is fris en nieuw en prachtig, vol van verwondering en opwindende zaken. Ongelukkig genoeg geldt voor de meeste van ons dat dit heldere oog, dat ware instinct voor wat mooi is en ontzag wekt, wordt vertroebeld en zelfs verloren raakt, voordat we volwassen worden.'

Eetbare planten

Kinderen schuimen als zij daartoe de gelegenheid krijgen en op het idee gebracht worden graag de omgeving af, op zoek naar eetbare dingen: wilde planten en wilde vruchten. In dit geval niet 'alsof' de dingen eetbaar zijn, maar ze moeten werkelijk te eten zijn. Dat vereist kennis, die de kinderen eerst moeten verwerven: het herkennen van eetbare planten en ze kunnen onderscheiden van niet eetbare en zeker van giftige planten. Het onderzoeken en het praktisch gebruiken zijn hier verweven.

Kinderen zijn gek op dit soort activiteiten, het doet een appel op hun romantische kant; overleven zoals in verhalen als van Robinson Crusoe. En al doende leren ze onderscheid maken in de levende natuur en ervaren ze iets over voeding vroeger en elders. Een groter contrast met kant en klaar voedsel is niet te bedenken.

Hutten bouwen

Het bouwen met niet gestandaardiseerd materiaal, zonder spijkers, schroeven en kitmiddelen, vraagt om creativiteit en flexibiliteit in de omgang met materialen. Een hut is een zelfgemaakte schuilplaats, een eigen wereldje binnen de grote wereld. Zeker een 'geheime hut', waar volwassenen niets te zoeken hebben, is zeer geliefd.

'Als ik enige invloed zou hebben op de goede fee, waarvan men zegt dat deze toeziet op de ontwikkeling en vorming van alle kinderen, dan zou ik haar vragen om aan elk kind in de wereld een besef van verwondering te geven, zo sterk, dat het niet kapot te krijgen is en het hele leven in stand blijft, als een werkzaam tegengif tegen de verveling, teleurstellingen en ontgoocheling van latere jaren, tegen de steriele voorkeur voor kunstmatige dingen, tegen de vervreemding van de bronnen van onze kracht.'

Kleine beestjes

Niet alleen planten en plantaardige materialen zijn boeiend, maar ook en vooral dieren, inclusief kleine beestjes, die je kunt vangen en bekijken in een loepdoosje. Als je de buitenruimte van een school op een passende wijze inricht krijg je daar ook veel van die kleine dieren. Het kind als

onderzoeker komt hier aan zijn trekken. Het voorkomen en overwinnen van angst voor die kriebelbeesten, samen met het leren omgaan met risico's, is een onderdeel van de vorming van kinderen.

Werken op de boerderij

Levend leren, in de echte werkelijkheid, kan behalve in de vorm van spel ook als werk.

Bijvoorbeeld wekelijks onder schooltijd een dagdeel werken en leren op een boerderij. Dat houdt heel veel in, zoals dieren voeren en verder verzorgen, stal uitmesten, in de moestuin werken, aan paaltjes voor het hek langs het weiland werken. Er is hier sprake van de verbinding van informeel, niet schools leren, met het formele schoolse leren, omdat het een plaats heeft in het leerplan van de school. Mits goed vormgegeven en begeleid vormt een boerderij een zeer krachtige leeromgeving, waar aan vele doelen gewerkt kan worden: Natuur, techniek, milieu, rekenen/wiskunde, taal en sociale en persoonlijke ontwikkeling.

Spelen met water

Natuur is niet alleen 'groen'. Daar horen ook elementen bij als water, grond, vuur, lucht/ wind (het weer). Kinderen voelen zich sterk aangetrokken door het element water. Het water dat op het dak van het schoolgebouw valt kan afgekoppeld worden van het riool. Al het regenwater wordt dan zoveel mogelijk op het eigen terrein geïnfilteerd. Zo kan ook een wadi ontstaan, een tijdelijk riviertje, op een schoolterrein. Dat biedt fascinerende mogelijkheden voor informeel leren: 'koken' en bakken met modder en ingenieurswerk als dammetjes en bruggen bouwen

Veranderende leefsituatie kinderen

Het lijkt nu misschien dat de nadruk op het informele leren ligt, waarbij kinderen bezig zijn met natuur en techniek, maar dat betekent ze niet aan het formele leren toekomen. Niets is minder waar. School blijft school, daar kun je nooit teveel leren. Maar het is wel belangrijk dat je als school oog hebt voor de veranderende leef- en belevingswereld van de kinderen en daar in het onderwijs rekening mee houdt. De in voorgaande beelden beschreven activiteiten van kinderen – het speels omgaan met materialen en plekken en het meebelevens van serieus werk, zoals op een boerderij, staan zwaar onder druk. Waar kunnen kinderen nog hutten bouwen en in bomen klimmen? Wat weten stadskinderen nog van het werken en leven op een boerderij?

Denk maar eens aan de leefsituatie van de kinderen in je groep. Kunnen zij in bomen klimmen, bloemen plukken, met water en modder spelen, hutten bouwen? Voor veel kinderen past dat niet meer zo, in onze strak georganiseerde samenleving.

Niet alleen de natuur, ook de kinderen moeten blijkbaar getemd worden. Er gaan echter steeds meer stemmen op, die erop wijzen dat daarmee zeer belangrijke ervaringen met de natuur, met zichzelf en met andere mensen verloren gaan. Daardoor kan ook de ontwikkeling van verbondenheid met de natuur in gevaar komen, wat als een vorm van 'ontworteling' beschouwd kan worden.

De wereld van de kinderen verandert snel. Denk alleen maar aan de verstening van hun woonomgeving en aan de invloed van de media, met name de computer. Buitenspelen vindt veel en veel minder plaats en nog minder het

buitenspelen in het groen. Zij bekijken de omgeving steeds meer vanuit de auto, vastgesnoerd op de achterbank en worden dan ook wel de 'achterbankgeneratie' genoemd. Ik wil die veranderingen niet alleen negatief zien, kinderen van nu zijn bijvoorbeeld in veel opzichten wereldwijzer dan wij als kind waren. Ze weten vaak veel meer over dingen dan hun leraren en hun ouders. Maar het is wel een andere manier van wereldwijd zijn: meer indirect, minder belichaamd, in een overkill aan informatie waardoor kinderen om daarin te overleven een oppervlakkiger waarnemingsstijl ontwikkelen. Een tweedehands-wereld, die overigens net echt lijkt. En iets is pas 'vet cool' (of is die uitdrukking alweer achterhaald) als het opwindend en snel is. Daar weten makers van games handig op in te spelen.

Er zijn onderzoekers die de toename van concentratieproblemen en hyperactiviteit mede hieraan wijten. En zij wijzen daarbij tevens op het gegeven dat kinderen met concentratieproblemen in een groene omgeving en bij dieren zich vaak goed kunnen concentreren. Uit wereldwijd verricht onderzoek blijkt dat natuurervaringen belangrijk zijn voor een gezonde ontwikkeling van kinderen en voor hun welzijn. Dat wordt in ook in ons land zo gezien door de Gezondheidsraad, een adviesorgaan van de regering. Het leidde tot een landelijk programma 'Jeugd, natuur, voeding en gezondheid', waaraan ook scholen kunnen meedoen.

'Om een kind in staat te stellen zijn aangeboren besef van verwondering levend te houden heeft het de kameraadschap van tenminste één volwassene nodig, die met hem de vreugde, de opwindende en het mysterie van de wereld waarin wij leven kan delen en opnieuw kan ontdekken.'

Voor meer informatie: www.springzaad.nl

Fotografie: Stichting Oase, Jeroen Onck en Sigrun Lobst

Teksten in kaders: Uit: Rachel Carson, *The Sense of Wonder*, Harper Collins, New York, 1984, vertaling Kees Both

Veranderende rol school

Scholen kunnen op verschillende manieren inspelen op die veranderde wereld van de kinderen. Een vruchtbare houding lijkt mij te zijn dat je kinderen op een kritische manier leert omgaan met nieuwe technologieën en informatie. Als je bijvoorbeeld zelf anderen via een zelf gemaakt programma probeert te beïnvloeden krijg je door hoe anderen dat bij jou doen. Die media-educatie moet samengaan met het laten opdoen van directe ervaringen met dingen: natuur en techniek, in een zo echt mogelijke context. Als aanvulling en correctie op dat informatiebombardement en het gevaar van vervreemding van de tastbare werkelijkheid.

Ik zie de rol van de school wat betreft de wereldoriëntatie steeds meer als hoofdkwartier en uitvalsbasis. Leren kan je op veel plekken doen, dat moet goed voorbereid worden, met reflectie daarop en met verdieping, verbreding, inkadering, leren vragen stellen en op zoek te gaan naar antwoorden.

In dat verband past hetgeen mij overkwam bij het kopen van een boek over eigentijds onderwijs. Thuis gekomen bladerde ik het door en ontdekte een lege, niet bedrukte bladzijde. "Een drukfout", zo dacht ik en belde direct de boekhandel. Maar terwijl daar gekeken werd of de fout in alle boeken met deze titel voorkwam en ik ondertussen met de telefoon in de hand wat zat te lezen ontdekte ik mijn vergissing. Onderaan de voorgaande bladzijde stond deze opdracht: "Stel je eens voor dat morgen alle boeken en methodes uit de school verdwenen zouden zijn, zou je dan de tent moeten sluiten? Of zouden de kinderen en jij als leerkracht misschien vragen hebben die je tot uitgangspunt van je onderwijs zou kunnen maken? Zo ja, noteer dan op de volgende (lege) bladzijde eens een aantal van die vragen". Toen de mevrouw van de boekhandel meldde dat

alle boekjes dezelfde lege bladzijde bevatten, kon ik haar vertellen waarom en maakte mijn excuses. En las voorts met rode oortjes verder in dit provocerende boek. Want ik was en ben er van overtuigd dat we de tent niet zouden hoeven te sluiten. Ik hoop niet dat morgen alle methodes verdwenen zullen zijn. Maar wel dat die beweging naar buiten toe zal plaatsvinden, te beginnen in de buitenruimte van de school, met het leren vragen stellen als belangrijk ingrediënt.